

ris 1920, s. 592; İbn Haldûn, *el-İber* (nşr. Halil Şehhâde), Beyrut 2001, V, 462-469; Makrîzî, *el-Hıta*, II, 22; a.m.f., *es-Sülûk* (Ziyâde), I, 806-809, 812, 885; Bedreddin el-Aynî, *İkâdü'l-cümân* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1990, III, 204-206, 306-308, 311, 463, 465-467; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Kahire 1990, VIII, 55-56, 61, 62-66, 68; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, I/1, s. 374; Kâzım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, VI, 476-478, 480; İsmail Yiğit, *Siyâsî-Dînî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, s. 66-71; Saïd Abdülfettâh Aşûr, *el-Âşrû'l-Memâlikî fî Mışr ve's-Şâm*, Kahire 1994, s. 109-110; D. Ayalon, "The Wafîdiya in the Mamluk Kingdom", *IC*, XXV (1951), s. 91; a.m.f., "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi" (trc. Samira Kortantamer), *TİD*, IV (1989), s. 246-247; Cüneyt Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar", *a.e.*, XV (2000), s. 113-116; a.m.f., "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 3, İstanbul 2000, s. 34-39.

CÜNEYT KANAT

KETTÂNÎ, Ahmed b. Ca'fer

(أحمد بن جعفر الكتاني)

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ca'fer
b. İdrîs el-Hasenî el-Kettânî
(1874-1922)

Faslı âlim.

Zilkade 1291'de (Aralık 1874) Fas'ta doğdu. Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde doğum tarihini 1293 olarak kaydeder (*Sel-lû'n-nişâl*, s. 23; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, I, 99). Yetiştirdiği ilim adamlarıyla ünlü bir aileye mensuptur. Başta babası ve *er-Risâletü'l-müste'rafe* müellifi ağabeyi Muhammed b. Ca'fer olmak üzere Abdüsselâm b. Muhammed el-Hevvârî, Muhammed b. Tihâmî el-Vezzânî, İbnü'l-Hayyât ez-Zükkârî gibi âlimlerden ders aldı. Hocalarından Muhammed Abdülhay ve bunun ağabeyi olan, Kettâniyye tarikatının kurucusu Muhammed b. Abdülkebir halası Fazilet bint İdrîs el-Kettâniyye'nin oğullarıdır. Genç yaşta Fas'taki Karaviyyîn Camii'nde ders vermeye başladı, Bû Ukde Camii'nde imamlık ve vâizlik yaptı, 1919'da Karaviyyîn âlimleri arasında birinci dereceye yükseldi. 1905'te çıktığı hac seyahati sırasında Haremeyn'de karşılaştığı Muhammed b. Reşîd el-Megârî, Hüseyin b. Muhammed el-Habeşî el-Bâ Alevî, Abdülcelîl b. Abdüsselâm Berrâde el-Medenî, Ahmed b. İsmâil el-Berzencî, Fâlih b. Muhammed ez-Zâhirî el-Medenî gibi âlimlerle ilmi müzakerelerde bulundu ve onlardan icâzet aldı, kendisi de onlara icâzet verdi. Talebeleri arasında oğlu Muhammed

İbrâhim, küçük kardeşi Abdülazîz, ağabeyi Muhammed b. Ca'fer'in oğlu ve Abdülfettâh Ebû Gudde'nin hocalarından Muhammed Mekki, halası Betül bint İdrîs'in oğlu Muhammed Tâhir b. Hasan gibi isimler anılır. 1912'de Fas Fransa'nın himayesi altına girince Medine'ye göç etmek istedi ve orada bir ev almak için kitaplarının çoğunu sattı. Ancak I. Dünya Savaşı çıkınca beklemek zorunda kaldı. Daha sonra Osmanlı Devleti parçalanarak Arap ülkelerinin çoğu Batılı devletlerin işgaline uğrayıp Hicaz'da karışıklıklar çıkınca biraz daha bekledi; ancak Medine'ye göç edemeden 22 Ocak 1922 tarihinde Fas'ta vefat etti ve Bâbülfütûh dışındaki Makberetü'l-Kubâb'da Sîdî Derrâs el-Fâsî'nin türbesi içinde defnedildi.

Kettânî islah yanlısı bir âlim olup sömürgecilğe karşı mücadelesiyle tanınmıştır. Evine Fransız bayrağı asmayı kabul etmemiş, Fransızlar'a karşı silâhlı çatışmaya varıncaya kadar her türlü mücadeleden geri durmamıştır. Mağrib (Fas) bağımsızlık hareketi ilk nüvesini onun evinde oluşturmuş, oğlu Muhammed İbrâhim ile arkadaşları burada ülkenin özgürlük ve bağımsızlığı için yemin ederek mücadeleye başlamıştır. 1908'de Fas Kralı Mevlây Abdülazîz el-Alevî'nin hal'edilip kardeşi Mevlây Abdülhafız el-Alevî'ye biat edilmeyle ilgili Fas ulemâsının verdiği fetvanın altında onun da imzası vardır (Ahmed el-Miknâsî, s. 136). Oğlu Muhammed İbrâhim kendisi hakkında *Vâlidî kemâ 'aref-tühû* adıyla bir eser yazmıştır.

Eserleri. Kettânî'nin çeşitli alanlarda telif ettiği küçüklü büyüklü 100 kadar eseri oğlu Muhammed İbrâhim'in özel kütüphanesinde korunmuş olup ondan da mirasçılarında intikal etmiştir. 1. *Tenbihü'l-evvâh fimâ li mine't-te'alluk (tevessül) bi-ekremi halki'llâh*. Müellifin Resûl-i Ekrem'in methine dair kırk dört kasideyi (1717 beyit) ihtiva eden divanı, 165 beyit tutan diğer bazı şiirleri de eklenerek Muhammed Hamza b. Ali b. Muhammed Müntasır-Billâh el-Kettânî tarafından neşredilmiştir (Beyrut 2006). 2. *es-Sırrü'l-maşûn fî enne'llâhe e'la'a nebiyyehû 'alâ mâ kâne ve yekûn*. Bir mukaddime, beş bölüm (maksad) ve bir hâtmeden meydana gelen eserde hâdis ve kadîm ilim arasındaki fark, Cenâb-ı Hakk'ın sadece resulüne verdiği ilim ve kavrayış gibi konular üzerinde durulmuştur. 3. *el-Bahrü'z-zâhir fî esmâ'i seyyidi'l-evâ'il ve'l-evâhîr*. Kitapta Hz. Peygamber'in isimleri hakkında eser yazan âlimlerle eserlerinden söz edildikten sonra

onun en meşhur isimleri Kur'an ve hadislerdeki dayanakları ile zikredilmiş, ardından alfabetik sırayla diğer isimleri kaydedilmiş ve yaklaşık 5000 isme ulaşılmıştır. 4. *Tenbihü'l-kalbi'llâhî 'ani't-tenâci'llâhî*. Yirmi iki babdan oluşan eser ibadet, zikir, takvâ ve bunların hakikatine dairdir. 5. *Keşfü'l-ağlâk 'an hikemi'l-Ârif el-Harrâk*. Derkâviyye tarikatının kurucusu Ebû Hâmid Arabî ed-Derkâvî'nin talebesi Faslı âlim Muhammed b. Muhammed el-Harrâk el-Hasenî'nin *İsmidü'l-kalem fî ahdâki'l-hikem (el-Hikemü'l-Harrâkiyye)* adlı eserinin şerhidir. 6. *Menâhilü'l-ihtişâs bi-şerhi Nazmi kelimeti'l-ihlâs*. Yûsuf b. Abdullah er-Rifî el-Veryâğlî'nin kelime-i tevhidin irab ve tefsirine dair *ed-Dürretü'l-la'ife fî zabti'l-kelime'ti's-şerife* adlı 113 beyitlik manzumesinin şerhidir. 7. *Müznü sühubi'l-hayrâti'l-hâtilâti'd-diyem fî ib-râzi muhadderâti 'arâisi'l-Hikem*. İbn Atâullah el-İskenderî'nin eserinin şerhidir. 8. *İrâzü'z-zehebi'l-merkûm 'alâ Sirâci'îlîbi'l-ülûm*. Arabî b. Abdullah el-Mesârî'nin İslâm'da eğitim ve öğretim âdâbına dair eserinin şerhidir. 9. *el-Hemziyyetü'l-behiyye fî mehdi hayri'l-beriyye*. 1500 beyitlik bir eserdir. 10. *el-Vetriyyât fî'l-emdâhi'n-nebeviyyât*. 461 beyitten oluşan yirmi dokuz kasideyi ihtiva eder. 11. *'Unvânü's-şerefi'l-esmâ' fî'l-imâmeti'l-uzmâ*. Devlet başkanlığıyla ilgili fikhî hükümlere dair olup bir mukaddime, beş bölüm (matlab) ve bir hâtmeden ibarettir.

Müellifin diğer eserlerinden bazıları da şunlardır: *el-Menhecü'l-melihi fî şerhi (halli) makfeli's-Şahîh* (Buhârî'nin eserinin ancak iki cildi yazılabılmış şerhidir), *İthâfü'l-kârî 'inde hatmi'l-Buhârî, Fihristü's-şüyûh*, *Münthe'e'l-münâ ve's-sûl fî şemâ'ili'r-resûl, A'zebû (A'delü)'l-menâhil 'ale's-Şemâ'el, el-Menhelü'l-fesîh 'alâ Bürdeti'l-medîh* (iki ciltlik hacimli bir şerhtir), *el-Füyûzâtü'l-ilâhiyye 'ale'l-Hemziyyeti'l-Büşiriyye, Minehu'l-meliki'l-kayyûm 'alâ Mukaddimeti İbn Âcurrûm, Eshelü (Eslekü)'l-mesâlik 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, el-Minehu'l-fezyiyye 'ale's-Şalâti'l-Meşîsiyye, İzâletü'l-i'kâl 'an elfâzi Cevhereti'l-kemâl, 'Unvânü's-şerefi'l-âli 'alâ 'a'kideti'l-Hilâlî, el-Fevâ'idü'l-ğarrâ 'alâ şerhi's-Suğrâ, el-Fethu'r-rabbânî 'alâ (fî şerhi) tevâidi Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî, Encümü'l-ihtidâ'i's-seyyâre 'alâ Şerhi'l-Mürşid li's-Şeyh Meyyâre* (dört cilttir) (eserlerinin bir listesi için bk. Abdüsselâm b. Ab-

dükkâdir İbn Süde, *Sellü'n-nişâl*, s. 23-24; bunlardan bir kısmının tanıtımı için bk. M. İbrâhîm b. Ahmed el-Kettânî, bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî, *Fehrese: İ'lâmü e'im-metî'l-a'lâm* (nşr. Muhammed b. Azzûz), Beyrut 1425/2004, neşreden giriş, s. 104-106; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Rihletü's-sâmiye ile'l-İskenderiyye ve Mısr ve'l-Hicâz ve'l-bilâ-di's-Şâmiyye* (nşr. M. Hamza b. Ali el-Kettânî - Muhammed b. Azzûz), Beyrut 1426/2005, s. 54; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Deltü mü'errihi'l-Mağribi'l-akşâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 241; II, 327, 381; a.m.f., *Sellü'n-nişâl li'n-niçâl bi'l-eshyâh ve ehli'l-kemâl: Fihrisü's-şüyûh* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, s. 23-24; a.m.f., *İlhâfû'l-mütâlif bi-vefeyâtü a'lâmi'l-karni's-sâlis 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, II, 430; M. Bâkir el-Kettânî, *Tercemetü's-şeyh Muhammed el-Kettânî eş-şehîd: Eşrefü'l-emâni fi tercemetü's-şeyh Sidî Muhammed el-Kettânî*, Rabat 1962, s. 9, 160; Ahmed el-Miknâsi, *Ehemmü meşâdirü'l-târih ve't-terceme fi'l-Mağrib*, Tıtvân 1963, s. 136; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 108; Menûni, *el-Meşâdirü'l-'Arabiyye li-târihi'l-Mağrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 226; İbnü'l-Hâc Muhammed b. Fâtîmî es-Sülemî, *İs'âfû'l-ihvâni'r-râğibin bi-terâcimi sülletin min 'ulemâ'i'l-Mağribi'l-mu'âşirin*, Dârülbeyzâ 1412/1992, s. 135; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyâd 1425/2004, I, 54; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'âşî, *Neşrû'l-cevâhir ve'd-düer fi 'ulemâ'i'l-karni'r-râbi' 'aşer*, Beyrut 1427/2006, I, 99-101; İbn Zeydân, *Mu'cemü' şabakâti'l-mü'ellifin 'alâ 'ahdi devletü'l-'Aleuiyyin* (nşr. Hasan el-Vezzânî), Beyrut 1430/2009, II, 49-51; Hamza b. Tayyib el-Kettânî - M. Hamza b. Ali el-Kettânî, "Kettânî, Ahmed b. Ca'fer", *Ma'lemü'l-Mağrib*, Selâ 1425/2004, XX, 6749; M. İbrâhîm b. Ahmed el-Kettânî, "Bibliyûğrafya mü'ellefâti vâlidî el-İmâm Ahmed b. Ca'fer el-Kettânî", <http://www.ahlalhdeeth.com/vb/showthread.php?t=70269> (04.08.2013).

AHMET ÖZEL

KETTÂNÎ, Ali b. Muhammed

(علي بن محمد الكتاني)

Ali b. Muhammed
el-Müntasır-Billâh el-Kettânî
(1941-2001)

Faşlı ilim ve fikir adamı.

27 Eylül 1941 tarihinde Fas'ın ilim merkezlerinden Fas şehrinde dünyaya geldi. Baba tarafından çok sayıda âlim yetiştirmiş Fas'ın köklü ailelerinden birine, anne tarafından kökleri Endülüs'e dayanan, Fas'ın entelektüel hayatında saygın bir aileye mensuptur. Temel dinî bilgileri babasından aldı, 1960'ta liseyi bitirdi. 1964'te Lozan Üniversitesi'ne bağlı Ecole Polytechnique'ten mezun olarak elektrik mühendisi oldu. Mezuniyetinden sonra aynı üniversitede altı ay kadar nükleer enerji ala-

nında eğitim gördü. Bu esnada Rabat'taki Muhammediyye Mühendis Okulu'nda ders verdi. Ardından Amerika'ya giderek Pennsylvania'da Carnegie Üniversitesi'nde plazma teknolojisi alanında hazırladığı tezle doktor unvanını aldı (1966); Pittsburgh Üniversitesi'nde profesör oldu (1972). Pennsylvania ve Massachusetts Institute of Technology gibi üniversitelerin yanı sıra Melik Abdülazîz Üniversitesi, Melik Fehd Bilimler ve Teknik Üniversitesi gibi Suudi Arabistan üniversitelerinde hocalık yaptı. Çeşitli ülkelerdeki üniversitelerde misafir öğretim üyesi olarak ders verdi. Alanıyla ilgili sempozyum ve bilimsel toplantıların düzenlenmesi işinde aktif görev alan Kettânî, aralarında Akdeniz Güneş Enerjisi Birliği'nin de bulunduğu birçok meslekî kuruluşun yöneticisi veya üyesiydi.

Özellikle enerji, bilim ve teknoloji alanında yaptığı araştırmalarla tanınan Kettânî, plazma geometrisiyle yenilenebilir enerjilere dair önemli çalışmalar kaleme aldı. Güneş, su ve rüzgâr enerjisine dair çalışmalar yaptı. Kettânî'nin bu çalışmaları, petrol ve doğalgaz gibi sınırlı kaynaklara alternatif üretmeye çalışan bilim çevreleri arasında büyük ilgiyle izlendi. Suudi Arabistan'da çalıştığı dönemde Haliç ülkeleri için geliştirdiği düşük maliyetli elektrik üretimi başta olmak üzere hazırladığı çeşitli projeler şöhretini arttırdı. İslâm Bilim, Teknoloji ve Gelişim Kurumu'nda başkan olarak görev yaptığı 1981-1987 yılları arasında İslâm ülkelerinde bilim ve teknoloji alanında çalışmaların kurumsallaşması için büyük çaba gösterdi. Ürdün'de İslâm Dünyası Bilimler Akademisi'nin kurulması (1986) onun bu gayretlerinin bir neticesidir.

Kettânî bilim adamı kimliğinin yanı sıra bilinçli müslüman kimliğiyle de dikkat çeker. İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki öğrenim ve çalışma yıllarından itibaren dünyanın çeşitli bölgelerindeki müslüman azınlıkların haklarının savunulmasında kararlı bir mücadele yürüttü. 1973'te Avrupa ve Amerika'da yaşayan müslümanlarla ilgili İslâm Dünyası Birliği

Ali
b. Muhammed
el-Kettânî

(Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî) adıyla bir envanter oluşturdu. Müslüman azınlıklarla ilgili merkez ve birliklerin kurulmasına öncülük etti. Bu çabalar, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi İslâm'ın çok az tanındığı ülkelerde tanınip yayılmasına zemin hazırladı. Özellikle İslâm Konferansı Teşkilâtı'ndaki görevi esnasında İslâm ülkelerinin devlet adamlarıyla tanışma ve müslüman azınlıkların sorunlarını gündeme getirme imkânı buldu.

İspanya'da XX. yüzyılda İslâm'ın yeniden canlılık kazanmasında en büyük pay sahibi kişilerden biri Kettânî'dir. Bu ülkede İslâm'ın bir din olarak resmen kabul edilmesinden sonra Kurtuba (Cordoba) başta olmak üzere eski Endülüs şehirlerinde İslâm merkezleri açılması için gayret etti, ardından Endülüs İslâm Cemaati'ni kurdu. Bu faaliyetlerinin neticesinde çok sayıda İspanyol İslâmiyet'i kabul etti. 1984, 1985 ve 1986 yıllarında İslâm kongreleri düzenleyerek göçmen ve yerli müslümanları bir araya getirdi. Birçok öğrenci, Arapça ve İslâmî ilimleri öğrenmek üzere İspanya'dan müslüman ülkelerdeki üniversitelere gönderildi. Onun İspanya'daki faaliyetlerinin bir sonraki adımı, 1992'de Kurtuba'da Uluslararası İbn Rüşd İslâm Üniversitesi'nin kurulması oldu. Asırlar boyunca Endülüs'te kök salan İslâm medeniyeti tecrübesinden hareketle oluşturulup kurucu rektör Kettânî'nin vefatına kadar öğretime devam eden üniversite Batı'da kurulan ilk İslâm üniversitesiydi ve çeşitli Avrupa ülkelerinde başka İslâm üniversitelerinin kurulmasına da öncülük etti. İspanya'da radikal sağ kanat tarafından tehdit edilen Kettânî 10 Nisan 2001'de Fas'a dönmek üzere hazırlık yaptığı esnada Kurtuba'da vefat etti. Naaşı ertesi gün Rabat'a nakledilerek Şühedâ Kabristanı'na defnedildi. Geride Arapça, İngilizce ve Fransızca 100'den fazla çalışma bırakan Kettânî, çeşitli İslâm ülkeleriyle uluslar arası üniversite ve kuruluşlar tarafından bilim ödülleriyle lâyık görülmüştür. Sadece İslâm ülkelerinde değil aynı zamanda Batı dünyasında da büyük takdir görmüştür.

Eserleri. Telif. Enerji Alanındaki Eserleri: *Direct Energy Conversion* (New Jersey 1970; enerji konusunda referans kitaplarından biri olup çeşitli üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmuştur); *Plasma Engineering* (New York 1973, Max F. Hoyaux ile birlikte); *Energy and Development: A Case Study* (Massachusetts 1973, William W. Seifert ve Muhammed A. Bakr ile birlikte); *Heliotech-*